

שתום העיין" (292).

והיינו דאמר רבי יוחנן: מאי דכתיב "וישכב עמה בלילה הוא" והלשון "הוא" מלמד שהקב"ה סייע באותו מעשה, שנאמר "וישכב חמור גרם" — חמור של יעקב שנטה לאהל לאה על ידי התערבותו של הקב"ה (293) גרם לו לישכב להולד ללאה (294). ואין הדבר בזיון כלפי מעלה לעסוק בנושא זה.

אמר רבי יצחק אמר רבי אמי: אשה מזרעת תחילה — יולדת זכר!

איש מזריע תחילה — יולדת נקבה!

שנאמר: "אשה כי תזריע — וילדה זכר!" (295)

תנו רבנן: בראשונה היו אומרים — אשה מזרעת תחילה יולדת זכר, איש מזריע תחילה יולדת נקבה. ולא פירשו חכמים את

הדבר, מאין להם זאת. עד שבא רבי צדוק — ופירשו: "אלה בני לאה, אשר ילדה ליעקב בפרך ארם, ואת דינה בתו" תלה הזכרים, בני לאה, בנקבות, בלאה אמם, ונקבות, דינה, בזכרים [בתו] (296).

"ויחיו בני אולם אנשים גבורי חיל, דורכי קשת, ומרבים בנים ובני בנים" — וכי בידו של אדם להרבות בנים ובני בנים?

אלא, מתוך שמשחין עצמן בבטן ואינם לא-ב ממהירים להזריע, כדי שיזריעו נשותיהן תחלה, שיהו בניהן זכרים — מעלה עליהם הכתוב כאילו הם מרבים בנים ובני בנים!

והיינו דאמר רב קטינא: יכולני לעשות כל בני זכרים! שיכול להשהות עצמו מלהזריע.

ואמר רבא: הרוצה לעשות כל בניו זכרים — יבעול וישנה, שעל ידי גרימת תאות הביאה הראשונה, תזריע אשתו לפניו בביאה

לילה משום שקנתה אותו מרחל תמורת הדודאים, ולא מפני שנטה חמורו של יעקב לאהל לאה. ותירץ שהיה יעקב חושש להענות לתביעת רחל משום חשש בן חצופה שתובעת בפה, ורק משום שהראהו מהשמים לעשות כדבריה על ידי שנטה חמורו לאוהלה הסכים למה שסיכמה עם רחל.

295. הגמרא לקמן [עא, א] דרשה ענין זה מהפסוק 'הנה נחלת ד' בנים שכר פרי הבטן' [תהילים קכז], שבשכר שמשה עצמו כדי שתזריע האשה תחילה, נותן לו הקב"ה בשכרו בנים.

ביאור ענין הזרעת האשה ראה ברמב"ן על התורה [ויקרא יב ב].

296. בגמרא בברכות [ס, א] מצינו שדינה היתה

292. התוס' [ד"ה שתיים] פירשו שאין ההוכחה מהמילה 'שתום', שאדרבה 'שתום' הוא מלשון פתיחה שרואה בעינו היטב. אלא ראית הגמרא היא מכך שנקט 'עין' בלשון יחיד. והקשו שבפסוק שאחר כך נאמר 'נופל וגלוי עינים בלשון רבים' [במדבר כג, ד]. ותירצו, שפסוק זה מתיחס לעברו של בלעם קודם שנסתמות עינו. רש"י בפירוש החומש [שם] הביא שיש מפרשים ש'שתום' הוא מלשון ניקור, שעל ידי שיצאה העין ממקומה נראה החור שלה פתוח.

293. כן פירש במזרחי [בראשית ל יז], שהיה לפסוק לכתוב 'וישכב עמה בלילה ההוא', ושינה הלשון וכן 'הוא' ללמד שסייע הקב"ה במעשה.

294. בערוך לנר הקשה שמפורש בפסוקים [בראשית ל טז] ששכב יעקב עם לאה באותו

השנייה.

שמשלוח דורון למושל הארץ מביא שלום, כך מביאה שלום לידת הזכר.

ואמר רבי יצחק אמר רבי אמי: אין אשה מתעברת אלא סמוך לוסתה! שנאמר — "הן בעון חוללתיה", שסמוך לשעה שהביאה אסורה באיסור נדה הוא זמן ההריון⁽²⁹⁷⁾.

ורבי יוחנן אמר: אין אשה מתעברת אלא סמוך לטבילתה! שנאמר — "ובחטא [לאחר החיטוי, הטהרה] יחמתני אמי!"

נקבה נקייה [חסרה מכל נכס] באה! עד דאמרה ובקשה בתפלתה מזוני — לא יהבי לה משמים מזונות משלה. ונלמד הדבר מהפסוק "נקבה שכרך עלי — ואתנה", שנקבה צריכה לנקוב שכרה בתפלתה, ואז הקב"ה יתן לה.

שאלו תלמידיו את רבי שמעון בן יוחאי

א. מפני מה אמרה תורה יולדת מביאה קרבן?

אמר להן בשעה שכורעת לילד קופצת ונשבעת שלא תזקק לבעלה, לפיכך, אמרה תורה — תביא קרבן חטאת על שבועתה⁽²⁹⁸⁾.

ואמר רב יצחק אמר רבי אמי: אין אשה מתעברת אלא סמוך לוסתה! שנאמר — "הן בעון חוללתיה", שסמוך לשעה שהביאה אסורה באיסור נדה הוא זמן ההריון⁽²⁹⁷⁾.

ורבי יוחנן אמר: אין אשה מתעברת אלא סמוך לטבילתה! שנאמר — "ובחטא [לאחר החיטוי, הטהרה] יחמתני אמי!"

מאי משמע דהאי "חטא" לישנא דדכווי וטהרה הוא?

דכתיב "וחטא את הבית" ומתרגמינן "וידכי [ויטהר] ית ביתא".

ואיבעית אימא מהכא: "תחטאני באזוב — ואטהר", שכתוצאה מהחיטוי נטהר, הרי שחיטוי היא מעשה טיהור.

ואמר רב יצחק אמר רבי אמי: כיון שבא זכר לעולם — בא שלום בעולם! שנאמר: "שלחו כר, מושל ארץ". ודרשינן "זכר" ראשי תיבות: זה כר [מתנה]!, והיינו שכשם

בתחילה זכר והתפללה לאה ונהפכה לנקבה, והקשה המזרחי [בראשית מו טו] אם כן מדוע תלויה דינה ביעקב והרי ביצירתה זכר היתה והזריעה לאה תחילה. ותריך המהרש"א שהיפוך דינה היה על ידי שניטל הזכר שבבטן לאה וניתן ברחל, והוא יוסף, ונטלה הנקבה מרחל וניתנה בלאה, והיא דינה. נמצא שדינה היתה נקבה כבר מתחילת יצירתה ורק הוחלפה מבטן לאה לבטן רחל.

297. התוס' לעיל י, א [ד"ה דהויא] הקשו אם אין עיבור אלא סמוך לוסת, כיצד מתעברת מניקה שהיא מסולקת מדמים. ותירצו, שעל פי

רוב הוא כך אולם פעמים מתעברת גם בלא דם. וראה בשו"ת אור שמח [ב, סג] שדן לחייב מינקת שנתעברה בטבילה ובספירת ז' נקיים משום שודאי ראתה דם קודם העיבור ונאבד, וכמבואר בסוגייתנו, ובשו"ת קנה בושם [יו"ד ב נא] האריך בדבריו.

298. הרמב"ן [ויקרא יב ז] ביאר ששבועת האשה לא חלה שהרי משועבדת לבעלה, אולם רצה הקב"ה להצדיק בריותיו ולכפר לה גם על דיבור השבועה שאמרה. ובתירוץ זה מיושבת גם קושית המהרש"א מדוע לא די בכך שיפר לה הבעל השבועה ככל נדר שבינו לבינה שמפר

מתקף לה רב יוסף: והא מזידה היא ובחרטה תליא מילתא כשנזקקת שוב לבעלה, וקרבת על שבועת ביטוי חייבים רק אם נעלמה ממנה השבועה בשעה שעוברת עליה?

ועוד — קרבן שבועה שהוא כשבה או שעירה בעי לאיתוי, ולא עוף שמביאה יולדת?!

ב. ומפני מה אמרה תורה — זכר שנולד, אמו טהורה לשבועה ימים,

ונקבה שנולדה, אמה טהורה רק לארבעה עשר ימים?

והשיב להם רשב"י: זכר, שהכל שמחים בו, [אביו ואמו] — אמו מתחרטת על שבועתה כבר לשבועה ימים אחר הלידה. נקבה, שהכל עצבים בה (299) — אמו מתחרטת משבועתה רק לארבעה עשר.

ג. ומפני מה אמרה תורה — מילה לשמונה ימים?

והשיב להם רשב"י: שלא יהו כולם אוכלים ושמחים בסעודה, ואביו ואמו עצבים שאסורין בתשמיש!

תניא: היה רבי מאיר אומר —

מפני מה אמרה תורה נדה לשבועה? מפני שרגיל בה, באשתו, ומרוב רגילות קץ בה, ולכן, אמרה תורה: תהא טמאה שבועה ימים, כדי שתהא חביבה על בעלה כשעת כניסתה לחופה! (300)

שאלו תלמידיו את רבי דוסתאי ברבי ינאי:

א. מפני מה איש מחזור על אשה, ואין אשה מחזרת על איש?

והשיב להם — משל לאדם שאבדה לו אבירה, מי מחזור על מי? — בעל אבירה מחזור על אבירתו! וכן גם האיש מחזור אחר האשה שהיא הצלע שנלקחה ממנו וחסרה לו.

ב. ומפני מה איש פניו למטה, בשעת תשמיש, ואשה פניה למעלה, כלפי האישה?

והשיב להם — זה, האיש, ממקום שנברא [האדמה], כלפיה הוא מפנה פניו. וזו, האשה, ממקום שנבראת, האיש, שנוצרה ממנו, כלפיו היא מפנה פניה.

ביום שומעו.

בערוך לנר הביא מהמדרש רבה [בראשית כ] שרשב"י בעצמו כבר כתב שכדברי הרמב"ן, וישב בזה קושית הגמרא בסמוך מדוע אינה מביאה לקרבן כשבה או שעירה, ככל עובר על שבועתו. וראה ביפה תואר [שם] שפירש דברי המדרש בדרך אחרת.

299. המהרש"א ביאר שטעם השמחה בזכר הוא משום שהאשה מצטערת מאד בחבלי הלידה, שמחה היא שנולד זכר שלא יצטרך

בצער זה, אבל כשנולדת נקבה, עצובה היא על שעתידיה לסבול גם היא צער זה.

300. בסדרי טהרה [קפג ה'] הביא שיש שרצו להתיר איסור נדה בפנויה מכח סוגיתנו, שסברי שכיון שכל טעם באיסור נדה היא כדי שתהא חביבה לבעלה, פנויה שאין שייך טעם זה מותרת. ולהפקיע משיטות אלו כתב הרמ"א [קפג א'] "ואין חילוק בין פנויה לנשואה לענין איסור נדה." ובתורת השלמים [שם, ד'] ביאר שסוגיתנו כשיטת רבי שמעון שדרש טעמא

ג. ומפני מה האיש מקבל פיוס [נוח להתרצות] ואין האשה מקבלת פיוס?

והשיב להם — זה האיש, ממקום שנברא, ודומה טבעו לאדמה שהיא רכה. וזו האשה, ממקום שנבראת, ודומה טבעה לבשר ועצם שהם קשים.

ד. מפני מה אשה קולה ערב, ואין איש קולו

ערב?

והשיב להם — זה ממקום שנברא, שהקרקע כשמכים בה אין קולה נשמע. וזו, ממקום שנברא, שכאשר מכים בעצם נשמע קולו. שנאמר שהבעל מקלס את האשה: "כי קולך ערב ומראך נאוה"! ואין האשה חוזרת ומקלסת את האיש בקול ערב (301).

הדרן עלך "המפלת חתיכה"!

לכך שאין קול האיש ערב, והלימוד הוא מכך שלא חוזרת האשה מקלסתו ג"כ בזה. המהרש"א ביאר שהגמרא לא הוצרכה לראיה שקול האשה ערב מקול האיש, שהרי כן היא המציאות הברורה בעולם. ולא הובא הפסוק אלא בכדי לסיים הפרק בדבר טוב.

דקרא, אבל רבנן שלא שינו ההלכה מחמת הטעם חולקים ואוסרים גם בפנויה, וכמותם ההלכה.

301. כן פירשו התוס' שמפסוק זה יש ראייה גם

פרק בנות כותים

מתניתין:

א. **בנות כותים** הרי הן **נדות מעריסתן**, מיום הולדתם, והטעם לכך יתבאר בגמרא.

ב. **והכותים מטמאים משכב תחתון ככיסוי עליון של זב**, שמטמא רק אוכלין ומשקין ולא אדם כמבואר בגמרא, **מפני שהן בועלי נדות**⁽¹⁾.

ג. **והן, הכותיות**, נחשבות נדות אפילו

כשגדלות ויודעות לטבול⁽²⁾, משום שהן **יושבות על כל דם ודם**, שאפילו על דם טהור, כמו דם הירוק, הן מונות שבעה ימי נידות. ועל ידי כך הן באות לידי תקלה, כי אם ראו דם ירוק ולאחר כמה ימים ראו דם אדום אין הן מונות את שבעת ימי הנידות מראיית הדם האדום אלא מראיית הדם הירוק, וטובלות באמצע שבעת ימי הנידות, ולפיכך תמיד הן בספק נדות, וכן בועליהן נחשבים כבועלי נדות⁽³⁾.

ראיה, ובהכרח שהמשנה הוסיפה טעם זה לאסור גם גדולות שיכולות להטהר מראייתן, אלא שאינו נטהרות כדין.

והחתם סופר הבין שמדובר באופן שראו בסוף קטנותן, וטבלו בתחילת גדלותן. ותמה, שאם המשיכו לראות, הרי הן זכות וטעונות ז' נקיים, וכיון שטבלו בלא ספירה, שוב אינן טהורות. ואמנם הריטב"א הוסיף, שהטעם נצרך באופן שנודע שטבלו בקטנותן, והיינו, שראו, וטבלו קודם שהגדילו.

וראה **במנחת חנוך** [קפב] שדן אם גם ישראל הבא על בת כותים יחשב כבועל נדה. ומקושת התוס' מוכח שהוא בועל נדה, שהרי הקשו למה צריך טעם נוסף, ומשמע שלא גזרו טומאה סתם, אלא בכל דיני נדה שעושה בועלה בועל נדה [וראה הערות 5-8-9-23].

3. **תוס'** [לב ע"א ד"ה רבי] דקדקו מכאן שמשנתנו מטמאה מספק רק מפני שאם ראו בודאי היו טמאות מדאורייתא [וכמאן דאמר גרי אמת הן], ולכן דנה הגמרא מיהו התנא ששנאה. אך באמת לכולי עלמא הן טמאות [ואפילו אם גרי אריות הן] משום שחששו שמא יטמעו בהן,

1. **בתוס' רא"ש** כתב, שגם למאן דאמר כותים גירי אריות הם, ואין דמן מטמא בנדה, מסתבר שגזרו על בועליהן כבועלי נדה, שהרי לא מצינו מי שחולק בזה. ולכאורה הוא סותר דבריו בשבת [טז ב], שביאר שם כי רק בקטנות יתכן לגזור משום חשש טימוע, אך בועלי נדה בגדולות הוא רק כשיש חשש שלא נטהרו, והיינו, דוקא בדם טמא.

ומשמע, ששתי גזירות נשנו כאן, וברישא מדובר בגזירת טומאה אף שלא ראתה, והיא משום טימוע, ואינה עושה בועלה כבועל נדה. אך בסיפא מדובר בחשש שמא ראתה, וגזרו בה אטו ישראל [וראה הערה 13 שדמה כישראל]. ולפיכך, גם גירי אריות עושות בעליהן כבועלי נדות. ומקור לסברא זו נמצא **במהרש"א** [שבת כא ב], שבתחילה גזרו על עכו"ם אטו ישראל, שאם ראו זיבה דינם כזבים. ולבסוף גזרו על כל גוי, ואפילו לא ראה, כדי שלא יהיה תינוק ישראל רגיל אצלו במשכב זכור. וראה **חתם סופר** להלן [סט ב].

2. כך ביארו **תוס'** [ד"ה בנות]. והוצרכו לכך, כי גם לולי טעם זה הן טמאות מעריסתן מפני חשש

ד. ואין חייבין עליהן⁽⁴⁾ על ביאת מקדש, כי אין טומאתם ודאית אלא רק ספק, שהרי הן נוהגות בהלכות טהרה וטבילה, אלא שיש אופנים שעושות בהם שלא כדין. ולכן הבגדים שהיו משכב שלהן אינם בחזקת ודאי טמאים, ומי שלובש אותם או מתכסה

בהם אינו נטמא בודאי, אלא רק רבנן גזרו עליהן שיחשבו נדות, ולכן אינו חייב על כניסה למקדש⁽⁵⁾.

ומשום כך גם אין שורפין עליהם את התרומה אם נגעו בה, מפני שטומאתן של

כי כותים מקיימים מקצת מצוות, אך בנות עכו"ם המובדלים מישראל, גזרו עליהן רק בגיל שלש שראויות לביאה כמבואר בע"ז [לו ב]. וראה הערה 8.

וראה במאירי [ע"ז שם] שבת עכו"ם שראתה בת יום אחד, מטמאה. והיינו, שהנידון במשנתנו הוא כשלא ראתה, ובבנות כותים חוששין מעריסתן שמא ראו, והיא גזירה נפרדת, שגזרו עליהן שיחשב דמן כדם נדה, ואילו בגיל שלש גזרו לטמאן אף אם לא ראו כלל, וסיבת שתי הגזירות היא מחשש טימוע, ולכן בכותים גזרו יותר. וראה הערה 13.

והרמב"ם [משכב ומושב ב י] השוה את דין בנות כותים לשאר גויים. וכתב בשו"ת ר' בצלאל אשכנזי [ג] שלא פסק כמשנתנו כי אין הלכה כרבי מאיר. ובעצי אלמוגים תמה, שהרי לכולי עלמא אסורות מפני חשש טימוע, כביאור התוס' הנ"ל. והסיק מכך שאחר שמצאו שהכותים עובדים ליונה בהר גריזים ועשאו כגויים, בטלה גזירת בנות כותים. כי התברר שדינם כגויים אפילו לקולא, וכן מבואר בפיה"מ להרמב"ם והרע"ב במשנתנו [וראה להלן הערה 62]. ובפתחי נדה הוסיף דהיינו רק כשיטת הרמב"ם שגזרה זו לא היתה בכלל י"ח גזרות [בשבת יג ב], כי אם נכללה בהן לא יכול ב"ד שאחריהם לבטלה.

4. רש"י [ד"ה אין] פירש שהלובש אותן בגדים של משכב ונכנס למקדש פטור מקרבן. ותמה הר"ן, למה יתחייב על שגגתו קרבן, והרי אין

זדונו בכרת אלא אם הכניס דבר שהוא אב הטומאה לטמא אדם, ולהלן [לב ב] מבואר שבגדים אלו דינם כעליונו של זב, שאינו מטמא אדם. ואמנם בחידושי הר"א נקט שדין זה נסוב על הרישא, והיינו, שלבש מבגדי כותית קטנה, ולא ממשכב בועל נדה, ונמצא שהוא אב הטומאה.

והתוס' יו"ט הקשה, שגם המכניס בגד שהוא אב הטומאה רק לוקה, אך אינו חייב קרבן, והביא תורת כהנים [אחרי יב טו] שרבי מאיר מחייב באופן זה חטאת, ומשנתנו כרבי מאיר, וכדלהלן. וראה רש"י.

אכן, רש"י בעירובין [קד ב] ובסנהדרין [פח א] כתב שתמא, שהמכניס בגד טמא חייב חטאת. וכתב הערוך לנר, שלפי המבואר בתוס' שהסיפא עוסקת בגדולות, נמצא שמשנתנו היא גם כרבנן, כי בגדולות לא יתכן טעמו של רבי מאיר שחוששין למיעוט, שהרי הן טובלות ונטהרות. וסמך רש"י על סתם מתניתין שמכניס בגד טמא חייב חטאת.

5. תוס' בשבת [טז ב ד"ה אף] כתבו ש"טומאתן ספק" נסוב גם על הרישא, לגבי טומאת קטנות, ומשמע שהאיסור בקטנות משום חשש ראיה [ראה הערות 2-9-23]. אך הריטב"א נקט, שהכוונה היא לספק שמא חששו לדם ירוק, שהוא אינו שכיה, ולכן אין מחמירים בו. [ויתכן שראיה בקטנות פשיטא ליה ששכיחה פחות מדם ירוק. ופשיטא שהוא ספק].

הבגדים האלה אינה אלא ספק⁽⁶⁾.

גמרא:

מבררת הגמרא: **היכי דמי** האופן שבנות כותים טמאות מעריסתן?

אי ידוע לנו דקא חזיין דם בקטנותן — **אפילו בנות דידן נמי** טמאות בכך, ואפילו הן בנות יום אחד!

ואי ידוע לנו דלא קהזיין — הרי גם בנות **ידיהו נמי לא** נטמאות, ואפילו בגדלותן?!⁽⁷⁾

מבארת הגמרא: **אמר רבא בריה דרב אחא בר רב הונא, אמר רב ששת: הכא כמאי עפקינן** — **בסתמא**, שלא נודע אם ראתה הקטנה דם אם לא. **דכיון דאיכא מיעוטה** דקטנות דחזיין, **חיישינן למיעוט**, ומטמאים את כל הקטנות. [ועדיין הגמרא לא מתרצת למה חוששים למיעוט רק בבנות כותיים ולא בישראל].

ומאן תנא דחייש למיעוטה — (8)

רבי מאיר היא⁽⁹⁾.

לב-א

כרבי מאיר. [ומשמע מדבריהם, שגם בת עכו"ם ממש עושה בועלה כבועל נדה. שאילולי כן הרי הטעם של "יושבת על כל דם" נצרך ללמד שרק בנות כותים עושות בעליהן כבועל נדה].
והרמב"ן והרשב"א כתבו, שניחא ליה להעמיד סתם משנה כרבי מאיר, ולא כשאר תנאים. והר"ן הרכיב את שני הביאורים.

9. **בשו"ת הב"ח** [ק"ח] הביא בשם הגהות מיימוניות שגם לרבנן שלא חששו למיעוט, יש לחוש בקטנה שמא ראתה פעם אחת ולא שמה אל ליבה. **וביאר בסדרי טהרה** [קצב ג, ס"ק י'] שודאי אינה טעונה ז' נקיים, אלא רק טבילה קודם נשואין מפני חשש רחוק לעבור באיסור כרת לכתחילה.

ובתוס' הרא"ש הקשה לרבי מאיר, למה הוצרכו לגזור משום טימוע והרי לדבריו חוששין למיעוט. **וביאר**, שכתחילה סמכו עליהן שמפרישין קטנות שרואות, וכשהתברר שאינם דורשים "ואשה" הוצרכו לגזור ולהודיע לכולם שהן טמאות.

אך **תוס'** כתבו, כיון שלא ראתה ברגע הלידה והיא בחזקת טהורה, מצטרף הרוב לחזקה, ונמצא שהן מיעוטה דמיעוטה שאין

6. **הריטב"א** פירש שפטור מחטאת ומאשם תלוי, כי אשם תלוי בא רק על ספק חטאת קבוע. ומשמע מדבריו שאם היה בעוון זה חיוב חטאת, היה מביא בספקו אשם תלוי, אף שרוב נשים אינן רואות בקטנותן, **ובמנחת חנוך** [קכח] **ושער המלך** [טומאת מת ט יב] דנו בזה. **ובחברותא להוריות** [ט ב בערות 7-8] ביררנו את טעם הפטור מקרבן אשם תלוי בטומאת מקדש וקדשיו.

7. ביאר **הרשב"א** שקושיית גמרא היא רק משום שמשנתנו כמאן דאמר כותים גירי אמת הן, שהרי אם גירי אריות הן, הלא גזרו על גויות שיהיו כנדות אפילו אם לא ראו כלל.

8. **התוס'** [ד"ה רבי] מבארים, שגם רבי יוסי חושש למיעוט, ובכל זאת לא העמידה הגמרא את משנתנו כדבריו, משום שלדעתו כותים גרי אריות הן, ודינם כגויים שאינם מטמאים בנדה. ואף שגם לדעתו הן טמאות, כמבואר בשבת [יג ב] שהן בכלל י"ח גזרות שכלם מודים בהן, היינו, מפני חשש שמא יטמעו בהן, אך המשנה שנקטה טעם נוסף, של "יושבות על כל דם", בהכרח שהיא עוסקת בספק דאורייתא והיינו, רק